

Magyar nyelv és irodalom
középszint

Név: osztály:.....

Szövegértés*Olvassa el figyelmesen az alábbi szöveget, majd válaszoljon a kérdésekre!**Az egyes feladatok végén zárójelben adjuk meg a megoldást segítő szövegrészlet számát.***Előszó a *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára* című kötethez (részlet)**

1) Korunkban jelentősen megnőtt az információ terjedésének sebessége, és a nap mint nap ránk zúduló hír mennyisége is jóval nagyobb, mint a régebbi korokban volt. Ennek a gyakran nyomasztó információmennyiségnek egyre nagyobb része ma már képi megfogalmazásban jut el hozzánk, de a legjelentősebb információátadó közeg mégiscsak az írott, a nyomtatott szöveg. Éppen ezért nem mindegy, hogy a szerző (a közlő) milyen pontosan, milyen hatásfokkal juttatja el a befogadóhoz, az olvasóhoz közlendőjét.

2) Ma, mikor oly sokat emlegetjük az európai egységesülést, és sokat is teszünk érte, nem szabad megengednünk, hogy ennek során nemzeti önazonosságunk, identitásunk sérüljön. Anyanyelvünk, a magyar nyelv nemzeti kultúránk hordozója. Örködnünk kell fölötte, elő kell segítenünk szabatos, színes, helyes használatát. Időről időre, a nyelvtudomány új eredményeit felhasználva egyrészt nyelvtanokban kell mind pontosabban leírniunk használatának szabályait, másrészt szókincsünk elemeit a nagy szótáríró elődök – Szenczi Molnár Albert, Pápai Páriz Ferenc, Bod Péter, Ballagi Mór, Czuczor Gergely, Fogarasi János, Balassa József, Országh László, Hadrovics László és mások – nyomdokain haladva különböző típusú szótárakban kell számba vennünk.

3) A *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára*, mint címe is mutatja, a magyar szavak kincsestára. Mit jelent ez? Olyan újszerű szótár, amely gazdag tára a rokon értelmű szavaknak, más néven szinonimáknak, és tájékoztatja a használót a szavaknál nagyobb egységek, a szókapcsolatok és a szólások jelentéséről és így felhasználásuk módjáról is. Feltünteti egy-egy szó jelentésének ellentéteit, ha vannak ilyenek. A magyar szótárirodalomból mind ez idáig hiányzott a magyar szókincs elemeinek ellentétes jelentések szerinti feltérképezése, pedig valamely szónak és ellentétének jelentése szoros kapcsolatban áll egymással, kiegészítik és meghatározzák egymást, mint a fény és az árnyék.

4) A *Magyar szókincstár* a nyelvészet, azon belül is a jelentéstan és a lexikológia legújabb eredményeinek figyelembevételével, korszerű eszközök (számítógépek, célprogramok) felhasználásával készített tudományos igényű szótár. Hatékonyan kívánja segíteni az anyanyelvének tudatos és igényes használatára törekvő olvasót.

5) A magyar szavakat a rokonértelműség, szinonimitás szempontjából két terjedelmesebb és több kisebb szótár dolgozta fel a *Magyar szókincstár* megjelenése előtt. 1907-ben jelent meg PÓRA FERENC *Magyar rokonértelmű szók és szólások kézikönyve* című munkája, amely 800 fogalomkör köré csoportosította a szinonim szavakat. Ez mindmáig a magyar nyelv egyetlen fogalomköri szótára. Szóanyaga mára nagymértékben elavult. 1978-ban látott napvilágot O. NAGY GÁBOR és RUZSICZKY ÉVA *Magyar szinonimaszótára* (Akadémiai Kiadó), amelyben a szerzők elsősorban az Akadémiai Kiadónál 1959–1962 között megjelent *A magyar nyelv értelmező szótárának* hét kötetét dolgozták fel a szigorúan értelmezett szinonimitás szempontjából. A *Magyar szinonimaszótárban* a szerzők 12500 címszó köré 30000 lexikai egységet csoportosítottak. (E szótár diákok számára átdolgozott változatát 1998 elején adták ki RUZSICZKY ÉVA szerkesztésében *Szinonimaszótár diákoknak* címmel [Helikon Kiadó].) A kisebb szinonimaszótárak, -gyűjtemények közül említést érdemel BALASSA LÁSZLÓ *Garmada – Rokon értelmű szócsoporthoz és írói kifejezésformák* című gyűjtése (Tankönyvkiadó Vállalat, 1958), valamint TÓTFALUSI ISTVÁN *Színes szinonimaszótára* (Háttér Kiadó, 1997).

6) A *Magyar szókincstár* 25500 vastag betűs címszót tartalmaz. A szócikkeiben található szavak száma 80600. A 25500 szócikket 42300 szinonimasor (jelentés) építi fel. A szótár

Magyar nyelv és irodalom
középszint

Név: osztály:.....

szerzői 14400 szinonimasornak adták meg az ellentétes jelentését. A szavakon felül több, mint 3800, a szavaknál nagyobb lexikai egységet – szólást, szóláshasonlatot – tartalmaz a szótár 760 címszó alá besorolva. A *Magyar szókincstár*ban felsorakoztatott 80600 szó között a mai köznyelv szavain kívül szép számmal szerepelnek régi, régies, nyelvjárási, népi és idegen hangzású szavak, de nem maradtak ki a diáknyelv lexikai elemei és a szleng jellegű kifejezések sem. Nem hagytuk ki a napjainkban sajnálatos módon oly gyakran használt „durva” szavakat sem, de itt mértéktartóan jártunk el.

7) Szándékunk szerint a *Magyar szókincstár* kínálati szótár, melyben a magyar anyanyelvűek megtalálják és kiválaszthatják egy-egy szónak a szótárban található, tágan értelmezett szinonimái közül a számukra legalkalmasabbat. A szótár használója részére a szerkesztők nagy bőségben felajánlják a címszó szinonimáit, s a gyakran eltérő hangulatú, különböző használati körű szinonimák közül a választást az olvasóra bízzák, mert bíznak ösztönös anyanyelvi érzékében, kompetenciájában. Ily módon a szótár alkotó használatot tételez fel.

8) A *Magyar szókincstár* szerzői olyan szótárt kívántak átnyújtani az olvasónak, amelyet a könnyű használhatóság jellemez. A tartalom világos elrendezése mellett ezt segíti elő a szótár visszafogott, de határozott tipográfiája.

Az egyszerű felhasználás, a gyors keresés érdekében nem alkalmaztak a szerzők utalásokat sem. A *Magyar szókincstár*nak azon kívül, hogy szinonimaszótárként forgatva valamely szó szinonimáit, sőt ellentéteit is kikereshetjük belőle, van egy további haszna is. Ugyanis a szótár rokon értelmű szavai a maguk módján magyarázzák, értelmezik is azt a címszót, mely alá be vannak sorolva. Így a *Magyar szókincstár* bizonyos tekintetben értelmező szótári funkciót is betölthet, hiszen az olvasó számára egy kevésbé ismert vagy homályos jelentésű szónak a jelentését a szinonimák pontosíthatják, megvilágosíthatják.

9) A szerkesztők úgy vélik, hogy a *Magyar szókincstár* hasznos segédeszköz lehet a gondos, pontos, igényes magyar nyelvű szövegek készítéséhez. A szótár a magyar anyanyelvűek legszélesebb köre számára készült, a „hivatásos” tollforgatók (az újságírók, a fordítók, a tanárok, a szerkesztők) mellett mindenki haszonnal lapozhatja, aki igényesen, pontosan, színesen kívánja kifejezni magát. A magyar nyelv oktatásának is jól hasznosítható segédeszköze. Gazdag tartalma révén a *Magyar szókincstár* újabb szókészletteni, jelentéstani, frazeológiai és stilisztikai kutatások kiindulópontjává válhat.

10) A szótár szoros betűrendbe sorolt szócikkekből áll; a szócikkek szócikkfejből és szócikktestből épülnek fel.

A szócikkek élén álló szócikkfejben a címszók a szótár szövegtestéből tipográfiaiilag kiugratva helyezkednek el, kövér betűtípussal szedve. Ha a címszónak van alakváltozata, azt vesszővel elválasztva szintén vastagon szedve közöljük [...] A címszó megjelenése után a szófaj megjelölése vagy rövidítése következik álló szedéssel kerek zárójelben. [...]

A szócikk [szócikktest] a címszót követően egy vagy több szinonimabokorból tevődik össze. Ezekben soroljuk fel a címszó rokon értelmű szavait a címszó jelentései szerint bokrokba rendezve. [...] A szinonimák sorát a címszó adott jelentéséhez közeli értelmű frazeológiai egységek: szólások, szóláshasonlatok követhetik. Ezek sorát a vastagon szedett **Sz:** vezeti be. A szólásokat egymástól pontosvesszővel választjuk el.

Az ellentétes jelentésű szavakat a szinonimabokorban a rokon értelmű szavak felsorolása után (ha vannak szólások, azokat követően) tele káró jellel (♦) bevezetve adjuk meg.

Forrás: Kiss Gábor (főszerk.) 1999. *Magyar szókincstár. Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára*. Tinta Könyvkiadó, Budapest 5–7. A feladathoz igazított szöveg.

Magyar nyelv és irodalom
középszint

Név: osztály:.....

1. A *Magyar szókincstár* a magyar szavak kincsestára.

a) A 3. bekezdés alapján nevezze meg, mit tartalmaz ez a kincstár! Három elemet említsen!

- ❖ szinonimák
- ❖ szókapcsolato
- ❖ szólások

3 pont

b) Milyen további szerepet tölt be a szótár a 8. bekezdés alapján?

- ❖ Az olvasó számára egy-egy homályos jelentésű szó érthetőbb lehet a szinonimák által.

1 pont

2. Nevezzen meg két célt a 2. bekezdés alapján, amelynek megvalósulását ez a szótár segíti!

- ❖ szókapcsolato
- ❖ _____

2 pont

3. Fogalmazza meg egy összetett mondatban, hogy a korábbi szótárakhoz képest

a) mi az újdonsága a *Magyar szókincstárnak*! (3)

2 pont

b) Honnan tudhatjuk, hogy ez valóban újdonsága a szókincstárnak? Idézza a szöveg erre vonatkozó részletét! (3)

1 pont

Magyar nyelv és irodalom
középszint

Név: osztály:.....

4. Döntse el az olvasott szöveg alapján az alábbi állításokról, hogy igazak-e vagy hamisak! Írja a megfelelő betűjelet az állítás mellé a táblázat 2. oszlopába! (I= igaz, H=hamis)

A <i>Magyar szókincstár</i> egyszerű használhatóságát segítik a különböző szerzői utalások.	
A szótár régebben keletkezett szövegek olvasásához is adhat segítséget.	
A szótár minden szinonimasornak megadja az ellentétes jelentését.	

3 pont

5. Milyen megoldásokkal érték el a *Magyar szókincstár* szerzői, hogy a szótár könnyen és gyorsan használható legyen? Három tartalmi elemmel adja meg választát! (8)

könnyű és gyors használhatóság

- ❖ _____
- ❖ _____
- ❖ _____

3 pont

6. Az alábbi szótárak, szógyűjtemények megelőzték a *Magyar szókincstár* megjelenését. Töltse ki a táblázatot a szöveg információi alapján! A szótárak jellemzéséhez mindenhová egy információt írjon! (5)

Szerző(k), szerkesztő	Cím	Megjelenés éve	Kiadó	Egy jellemző információ
	<i>Színes szinonima-szótár</i>			
			nincs adat	
		1998		

6 pont

Magyar nyelv és irodalom
középszint

Név: osztály:.....

7. A szöveg 10. bekezdése a *Magyar szókincstár* szócikkeinek a felépítésére utal. Írjon egy-egy példát az alábbi szócikkből a megadott jellemzőkre! (10)

vidám (mn) ◊ jókedvű, derűs, vidor (*rég*), víg, örömteli, vígságos, kedélyes, derült, jókedélyű, jóvágású (*táj*), feldobódott (*szleng*), jópofa, mókás, játékos, bohókás, tréfás, mulatságos, vicces, mulattató, joviális (*rég*), piknikus, boldog, derülátó, örvendező Sz: nyulat lehet fogatni vele

◊ élénk, eleven, lendületes ♦ SZOMORÚ, LEHANGOLT, DEPRIMÁLT

◊ [szín]: világos, derűs

❖ a szinonimákat – ahol indokolt – stílusminősítésekkel látták el a szócikkekben

❖ a szóanyagot a vastag betűs címszóhoz rendelték hozzá

❖ az ellentétes jelentésű szavakat a szinonimabokorban a rokon értelmű szavak felsorolása után (ha vannak szólások, azokat követően) adják meg

❖ a szinonimák sorát a címszó adott jelentéséhez közeli értelmű frazeológiai egységek (szólások, szóláshasonlatok) követhetik

❖ a címszó után a szófaj megjelölése vagy rövidítése következik

❖ a stílusértékében közömbös, köznyelvi szinonim szó közelebb áll a címszóhoz, mint a színezettebb stílusú (nagyobb stílusértékű), illetve valamely nyelvi rétegbe tartozó szinonima

6 pont

8. Nevezzen meg három esetet a 7. és a 8. bekezdés alapján, amikor használni tudja ezt a kiadványt! Egyes szám első személyben (E/1.) fogalmazzon!

Akkor használnám a szókincstárat,

ha _____

ha _____

ha _____

3 pont

Magyar nyelv és irodalom
középszint

Név: osztály:.....

9. Rendelje a táblázatban megadott címeket a szöveg egy-egy bekezdéséhez a megfelelő sorszám beírásával! Válassza ki a felsorolt igék közül azt, amely az adott bekezdésre mind tartalmilag, mind szóhasználatát tekintve leginkább jellemző! A táblázat üres rovataiba csak egy-egy válaszelemet írhat.

felhasználták / felajánlják / dolgozták fel / eljuttatja / tartalmaz

A bekezdés címe	A bekezdés sorszáma	A bekezdésre jellemző ige
A szótár mennyiségi mutatói, adatai		
A szótár készítésének korszerű eszközei		
A szótárt megelőző korábbi szótárak, szógyűjtemények		

6 pont

10. Mondhatjuk-e, hogy az 1999-es kiadású *Magyar szókincstár* napjaink szókincsét tartalmazza? Érveljen mindkét válaszlehetőség (*igen – nem*) mellett olyan módon, hogy folytatja a megkezdett mondatokat! *Ügyeljen a nyelvhelyességre!*

Igen, mondhatjuk, hiszen

2 pont

Nem, nem mondhatjuk, mert

2 pont

40 pont